

Amina Pehlić

## POLOŽAJ ENKLITIKA U BOSANSKOM JEZIKU

### Sažetak

*U radu se, na određenom korpusu tekstova (iz literature, razgovornog i novinarskog stila), nastojalo utvrditi kakav je položaj enklitika u bosanskom jeziku, i to vezano za određena pitanja: da li je obilježje bosanskog jezika umetanje enklitika unutar čvrstih semantičkih spojeva (ime i prezime, zvanični nazivi), između dijelova kongruentnih/nekongruentnih imeničkih sintagmi, te da li enklitike obavezno dolaze iza predikata ukoliko ne stoje iza prve naglašene riječi u rečenici (u prvoj akcenatskoj cjelini).*

*Ključne riječi: enklitika, bosanski jezik, čvrsti semantički spojevi, kongruentni/nekongruentni atribut, predikat, akcenatska cjelina*

\* \* \*

U gramatikama<sup>63</sup>, enklitike se obično definiraju kao riječi koje nemaju vlastiti akcenat pa se u izgovoru naslanjaju na riječi ispred sebe, s kojima čine akcenatsku cjelinu, npr. *sjedio je, sačekat će me, donesi mi, prèvario te, hòćeš li, porùčujü vam* i sl. Zatim se nabrajaju enklitike:

- Glagolske enklitike:
  - a) nenaglašeni oblici prezenta glagola *jesam*: *sam, si, je, smo, ste, su*;
  - b) nenaglašeni oblici prezenta glagola *htjeti*: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*;
  - c) nenaglašeni oblici aorista glagola *biti*: *bih, bi, bi, bismo, biste, bi*;
- Zamjeničke enklitike:
  - a) nenaglašeni oblici ličnih zamjenica: *me, te, ga, je, nj, ju, nas, vas, ih, mi, ti, mu, joj, nam, vam, im*;
  - b) nenaglašeni oblici povratne zamjenice: *se, si*;

<sup>63</sup> Vidi: Jahić – Halilović – Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 126; Ibrahim Čedić, *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, str. 64-65.

---

– Upitna riječca *li*<sup>64</sup>.

Budući da se enklitike izgovorno vežu za druge riječi, ističe se da njihov razmještaj u rečenici nije slobodan. Stoga se navode pravila položaja enklitika<sup>65</sup>:

1. Enklitike ne mogu doći na početku rečenice: *\*Im dosađujem*, već ispravno je *Dosađujem im*;<sup>66</sup>
2. Enklitike ne mogu doći ni neposredno iza u rečenicu umetnutih dijelova: *\*Oni, bez obzira šta su učinili, će sigurno odgovarati*, nego ispravno je *Oni će, bez obzira šta su učinili, sigurno odgovarati* ili *Oni, bez obzira šta su učinili, sigurno će odgovarati*;
3. U načelu, enklitike stoje iza prve naglašene riječi u rečenici: *On je nju volio*, *Oni su bili učenici generacije*;
4. Svojstvo enklitika da se pomjeraju koliko god je moguće prema početku rečenice često dovodi do njihovog umetanja među dijelove kongruentnih i nekongruentnih imeničkih sintagmi, pa čak i tako čvrstih spojeva riječi kakvi su imena i prezimena, različiti nazivi i sl.: *Naša će ljubav biti tiha...*, *Te su mu riječi treperile u ušima...*, *Stjepan je Tomašević posljednji bosanski kralj*, *Brzi će voz uskoro stići na stanicu*;
5. Kad ne stoje iza prve naglašene riječi, enklitike se smještaju neposredno iza predikata.<sup>67</sup> *A kadija Harun Rišim stao je u podne pred mene i raširio obje ruke*;
6. U složenim rečenicama enklitike uobičajeno stoje neposredno iza svih veznika (nezavisnih i zavisnih), izuzev veznika *i* i *a*: *Nagradite ga, ali mu ne vjerujte*.
7. Kad više enklitika dolazi zajedno, njihov je redoslijed strogo utvrđen:

---

<sup>64</sup> Ovdje bi trebalo navesti i riječcu *se*; Uporedi: Jahić – Halilović – Palić, n.d., str. 262.

<sup>65</sup> Uporedi: Jahić – Halilović – Palić, n.d., str. 470-472; Ibrahim Čedić, n.d., str. 196-197.

<sup>66</sup> Glagolska enklitika *je* može doći na početku upitne rečenice i tad je naglašena: *Je li ona došla?* – Uporedi: Jahić – Halilović – Palić, n.d., str. 272.

<sup>67</sup> Glagolska enklitika također je dio predikata, međutim, ovdje se enklitika posmatra izvan predikata. Takav je pristup i u ovom radu. Također, u radu se nije ulazilo u problematiku složenosti predikata.

- a) na prvom je mjestu upitna enklitika *li*: *Da li smo sami ovdje*;
- b) glagolske enklitike stoje ispred zamjeničkih, izuzev glagolske enklitike *je*: *Bili bismo vam zahvalni, doktore*; *On mu ga je oteo*;
- c) kod više zamjeničkih enklitika, enklitika u dativu stoji na prvom mjestu (ispred enklitike u genitivu ili akuzativu): *Nije mi ga nestalo*;
- d) ispred glagolske enklitike *je* zamjenička enklitika *je* zamjenjuje se enklitikom *ju*: *Čudan predosjećaj digao ju je iz kreveta*;
- e) glagolska enklitika *je* izostavlja se iza enklitike *se*: *A vojnik se i dalje primicao stenjući*.

Međutim, po nekim mišljenjima obilježje bosanskog jezika nije umetanje enklitika unutar čvrstih semantičkih spojeva, kakvi su ime i prezime, različiti nazivi i sl.; kao i da enklitike ne stoje nužno iza predikata ukoliko ne dođu iza prve naglašene riječi u rečenici.<sup>68</sup>

U ovom radu, nastojalo se utvrditi kakvo je doista stanje u praksi (u literaturi, u medijima, u razgovornom stilu<sup>69</sup>). Pažnja je usmjerena na pravila pod rednim brojem 4 i 5.

\* \* \*

Građa je uzimana iz literature, novinarskog i razgovornog stila.

Literatura:

- *Srpskohrvatski jezik*, Ajanović – Minović;
- *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Ibrahim Čedić;
- *Gramatika bosanskoga jezika*, Jahić – Halilović – Palić (Uvod, Fonetika i fonologija – Jahić; Morfologija, Tvorba riječi – Halilović; Sintaksa – Palić);
- *Pismo* (Časopis za jezik i književnost), br. II/1 – tekstovi autora koji su pisali rasprave i članke iz oblasti jezika, na bosanskom jeziku: *Rani bilingvizam: za i protiv*, Enisa Kafadar; *Ekavska zamjena dugog jata u*

<sup>68</sup> Uporedi: Midhat Ridanović, *Totalni promašaj*, str. 172-175; Ibrahim Čedić, n.d., str. 196-197.

<sup>69</sup> Pod razgovornim stilom ovdje se misli na govor – usmenu realizaciju jezika, za koju je bitno da nije bila izložena lektorskim intervencijama. Uporedi: Jahić – Halilović – Palić, n.d., str. 65-66; Midhat Ridanović, n.d., str. 5-6;

---

govorima *Tešnja i Maglaja prema popunjenim kvestionarima „Pitanja o govoru prostoga naroda“ iz 1897. godine*, Refik Bulić; *Jezički karakter pjesme Ašiklijski elif ba u kontekstu novoštokavske folklorne koine i redigiranja njezine jezičke izvornosti*, Alen Kalajdžija; *Značenje prijedloga ... ¼be½ u perzijskom jeziku i njegovi prijevodni ekvivalenti u bosanskom jeziku*, Đenita Imamović-Haverić; *Prilog klasifikaciji glagolskih vremena u perzijskom jeziku*, Sabaheta Gačanin; *O restriktivnim i nerestriktivnim relativnim rečenicama u arapskom jeziku*, Elma Dizdar; *Leksičke deformacije i nove tvorenice u priči Quattro figlie ebbe e ciascuna regina Carla Emilija Gadde*, Jasmin Džindo; Novinarski stil (mediji): *Dnevni avaz*, *Preporod*, *FTV*, *Hayat*, *BHT1*;  
Razgovorni stil: razgovor uživo, emisije na televiziji.

\* \* \*

U radu je praćen položaj enklitika u bosanskom jeziku vezano za: umetanje enklitika unutar čvrstih semantičkih spojeva kakvi su imena i prezimena i zvanični nazivi, umetanje enklitika između dijelova kongruentnih/nekongruentnih imeničkih sintagmi i smještanje enklitika neposredno iza predikata ukoliko ne dođu iza prve naglašene riječi.

I. Umetanje enklitika **unutar čvrstih semantičkih spojeva** kakvi su imena i prezimena i zvanični nazivi (npr. *Stjepan je Tomašević posljednji bosanski kralj*, *Filozofski je fakultet u Sarajevu obilježio...*)<sup>70</sup>

Ovakva umetanja nisu obilježje jezika u navedenoj građi.

II. Umetanje enklitika između dijelova **kongruentnih/nekongruentnih imeničkih sintagmi**

Ovakva umetanja nisu obilježje:

---

<sup>70</sup> Ova pojava češća je u hrvatskom jeziku, u kojem „stroga norma traži postavljanje enklitika iza prve riječi u sintagmi (Ivan je Perić došao iz Osijeka). Ostvarenja koja nastaju tim postupkom svojstvena su visokom stilu hrvatskog standardnog jezika, ali ne i razgovornom stilu, koji najčešće stavlja enklitiku iza prve sintagme u rečenici (Ivan Perić je došao iz Osijeka).“ (Udier, Sanda Lucija, *Položaj glagolskih enklitika u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika za početnike*, Lahor – 1 (2006), Članci i rasprave, str. 63.

- Razgovornog stila;

Također, nisu obilježje teksta pojedinih autora:

- Čedić, Jahić, Gačanin, Džindo;

Rijetka su u:

- Novinarskom stilu: *Preporod: Znanstvena je činjenica, na koju su ukazali još Kardiner, Linton (1939), da, bez obzira na diferencirane posebnosti, postoje...*;

Kod nekih autora također su rijetka:

- Ajanović – Minović: *Sa svim ovim u neodvojivoj je vezi nastanak našeg savremenog...*;
- Kafadar: *U ovom se tekstu definiraju...*;
- Bulić: *Katastarski su planovi iz 1882. godine, ali se njima i danas služe...*;
- Kalajdžija: *Ti se primjeri uočavaju u narednome nizu...*;
- Imamović-Haverić: *...ovaj se prijedlog uglavnom upotrebljava...*;
- Dizdar: *...njegov je cilj odrediti pojam...*;

Dok su kod drugih autora češća:

- Halilović: *Riječ može imati više morfemskih granica, a tvorbenih je šavova koliko i tvorbenih granica..., U svakoj se jezičkoj zajednici pojedini uzvici ustaljuju..., Glagolskim se načinom obilježava odnos glagolskog sadržaja prema stvarnosti..., U bosanskom su jeziku pomoćni glagoli...;*
- Palić: *Vezani se tekstovi međusobno razlikuju po načinu na koji su ustrojeni, Zadatak je sintakse da istraži principe i pravila po kojima..., Najmanja je sintaksička jedinica riječ.*

Na osnovu analiziranog, može se reći da umetanje enklitika između dijelova kongruentnih/nekongruentnih imeničkih sintagmi u bosanskom jeziku nije često, ali se javlja – nije obilježje razgovornog stila, kao ni teksta pojedinih autora, dok se u tekstu jednih autora javlja rijetko, a u tekstu drugih češće.

III. Ukoliko enklitike ne dođu iza prve naglašene riječi, dolaze **neposredno iza predikata**

Iako enklitika često stoji neposredno iza predikata (ukoliko ne stoji iza prve naglašene riječi), imamo i pojavu da se enklitika nađe iza subjekta (ili nekog drugog konstituenta rečenice) koji se

-----

sastoji od više naglašenih riječi (odnosno akcenatskih cjelina), a ispred predikata.

To je redovna pojava u:

- Razgovornom stilu: *Afirmacijski tim je navodio argumente..., Španjolsku reprezentaciju sam gledao..., ...i u razgovoru s drugima sam osjetio da..., Oba posla mi se jako dopadaju..., Vaš prvi član je rekao...*

Također, kod nekih autora ova pojava je uobičajena:

- Jahić: *Ti pokreti se nazivaju artikulacija glasova, Svaki od njih se javlja sa svojim fiziološko-akustičkim svojstvima..., U bosanskome književnom jeziku ova dva suglasnika se razlikuju i u govoru i u pisanju;*
- Čedić: *Na toj svrsishodnosti se temelji komunikativna funkcija jezika, Na taj način standardni jezik se izdvaja od drugih idioma..., Književna djela su pisana glagoljicom, ćirilicom, latinicom i arebicom...*
- Kafadar: *...a slična pojava se posljednjih godina dešava i u Bosni i Hercegovini..., ...ovakva negativna očekivanja će se sama od sebe ispuniti..., Ovakvo ponašanje se može objasniti strahom...*
- Imamović-Haverić: *Prijedlog ...  $\frac{1}{4}be\frac{1}{2}$  se upotrebljava za označavanje...*
- Gaćanin: *Ove enklitike se dodaju i na imenice ili pridjeve...; Ovaj glagolski oblik se koristi u pripovijedanju...; Glagolske forme u modernom perzijskom jeziku se sastoje od četiri gramatičke jedinice...*
- Džindo: *Na stilističkom planu, sličnost namjera se prevodi u skoro...*

Dok drugi autori, u ovim slučajevima, nastoje enklitiku staviti iza predikata:

- Halilović: *Oblici neodređenog vida razlikuju se od oblika određenog vida u nominativu..., Glagolski sadržaj može se ostvariti i kao..., Po trećoj vrsti mijenjaju se glagoli s prezentskim nastavcima...*
- Palić: *U bosanskom jeziku razlikuju se tri vrste reda riječi..., Osnovni red riječi zove se..., U punoznačne riječi ubrajaju se...*
- Bulić: *Rukopisna zbirka čuva se u Muzeju književnosti..., Broj rimokatolika rastao je...*

- Kalajdžija: *Epenteza glasa -h- dogđa se u primjeru..., U medijalnoj poziciji uočava se gubljenje ovoga glasa...;*

Mediji:

- Televizija – enklitike se smještaju uglavnom iza predikata: *Žušta rasprava vodila se..., Dom naroda usvojio je..., Vlada RS-a izdvojiti će ..., Ova sjednica otvorena je ranije;* a rijetko ispred predikata: *Na samit u NATO-u su otputovali..., Dom naroda je usvojio...;*
- Dnevni avaz – stanje je slično kao na televiziji: *Ovaj mladi voditelj okušao se..., Ovaj kviz rađen je...* (u testovima novinara enklitike su iza predikata, a u intervjuima – koji su preneseni iz razgovornog stila, ispred predikata – što govori da su tekstovi novinara lektorisani);
- Preporod – stanje je slično kao u razgovornom stilu (tj. enklitika je često ispred predikata): *Okrugli sto je moderirao ..., Prva sesija je uključila referate koji su govorili..., Samo nešto oko 3% vakufa je zadržalo taj status...*

Iz navedenog je evidentno da enklitika, ukoliko ne dođe iza prve naglašene riječi, ne dolazi uvijek iza predikata – kod pojedinih autora i u pojedinim medijima javlja se i ispred predikata, odnosno iza nekog od rečeničnih konstituenata kojeg čini sintagma. Pa čak i kod autora koji nastoje postupiti po pravilu i enklitiku staviti iza predikata javljaju se odstupanja, npr.:

- Halilović: *Tvorbeni šav redovito se poklapa s granicom morfema..., U prefiksno-sufiksnoj tvorbi tvorbeno značenje tvorenice istodobno se izražava i prefiksom i sufiksom...;*
- Palić: *Vezani tekstovi opisivanja značajno se razlikuju i od vezanih tekstova raspravljanja i od vezanih tekstova pripovijedanja, U tekstovima ove vrste važno je poštovati logički slijed pojava i među njima uspostaviti uzročno-posljedične odnose, U tekstovima pripovijedanja „tema“ se također razvija postupno, Spomenuta tri tipa vezanog teksta rijetko se pojavljuju u čistom vidu... itd.*

Naime, u prethodnim primjerima može se primijetiti da enklitika stoji iza subjekta kojeg čini jedna akcenatska cjelina, a ispred predikata: *U tekstovima pripovijedanja „tema“ se također*

---

*razvija postupno*; kao i da enklitika stoji i iza adverbijalne odredbe za način, a ispred predikata: *Vezani tekstovi opisivanja značajno se razlikuju i od vezanih tekstova raspravljanja i od vezanih tekstova pripovijedanja*.

Ovi primjeri svjedoče da pravilo po kojem enklitike, ukoliko ne stoje iza prve naglašene riječi, dolaze neposredno iza predikata nije dorečeno, tj. treba ga dopuniti.

Međutim, ovaj rad nije imao za cilj definiranje potpunih pravila o položaju enklitika u bosanskom jeziku – za takav posao neophodna je iscrpna analiza.

Ova analiza položaja enklitika u bosanskom jeziku upućuje da neki autori (npr. Halilović, Palić) u svome tekstu imaju određeniji razmještaj enklitika – nastoje enklitiku staviti u poziciju u kojoj će se sa sigurnošću izgovorno vezati za naglašenu riječ ispred (te s njom činiti akcenatsku cjelinu), što i jeste odlika enklitika, a ne za narednu naglašenu riječ – jer bi enklitika, u tom slučaju, postala proklitika. Slično je stanje i u pojedinim medijima: televizija, *Dnevni avaz*. S druge strane, neki autori (npr. Jahić, Čedić), kao i pojedini mediji (*Preporod*) imaju slobodniji razmještaj enklitika, slično razgovornom stilu;

## ZAKLJUČAK

Na osnovu analiziranog može se zaključiti sljedeće:

- Umetanje enklitika unutar čvrstih semantičkih spojeva, kakvi su imena i prezimena i zvanični nazivi, nije obilježje bosanskog jezika;
- Umetanje enklitika između dijelova kongruentnih/nekongruentnih imeničkih sintagmi u bosanskom jeziku nije česta pojava, ali se ponekad javlja – nije obilježje razgovornog stila, kao ni teksta pojedinih autora, u tekstu jednih autora javlja se rijetko, a u tekstu drugih češće.
- Ako enklitika ne dođe iza prve naglašene riječi, ne dolazi uvijek iza predikata – kod pojedinih autora i u pojedinim stilovima može se naći i ispred predikata, odnosno iza nekog od rečeničnih konstituenata kojeg čini sintagma. Čak i kod autora koji nastoje postupiti po pravilu i enklitiku staviti iza predikata pravilo se ne može dosljedno primijeniti. Stoga, pravilo po kojem



enklitika, ukoliko ne stoji iza prve naglašene riječi, stoji iza predikata treba dopuniti;

- Neki autori (npr. Jahić, Čedić), kao i pojedini mediji (*Preporod*) imaju slobodniji razmještaj enklitika, slično razgovornom stilu; dok drugi autori (npr. Halilović, Palić) imaju određeniji razmještaj enklitika te nastoje enklitiku staviti u poziciju u kojoj će se sa sigurnošću izgovorno vezati za naglašenu riječ ispred (te s njom činiti akcenatsku cjelinu), a slično je i u pojedinim medijima (Televizija, *Dnevni avaz*);

Naime, nameće se zaključak da, u bosanskom jeziku, postoje dva pristupa u tretiranju enklitika:

- jedan je obilježje biranog izraza – enklitika obavezno stoji *iza* naglašene riječi s kojom je u akcenatskoj cjelini (što i jeste osnovno obilježje enklitike); razmještaj enklitika znatno je određeniji pa je i stil pisanja sa ovakvim pristupom krući;
- drugi je blizak razgovornom stilu – enklitika može doći i *ispred* naglašene riječi s kojom čini akcenatsku cjelinu (što je obilježje proklitike); razmještaj enklitika je slobodniji pa je stoga i stil pisanja sa ovakvim pristupom jednostavniji i prirodniji.

## IZVORI

- Literatura:  
Minović, M. i Ajanović, M. (1981). Srpskohrvatski – hrvatskosrpski jezik. Sarajevo: Svjetlost, Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.  
Čedić, Ibrahim (2001), *Gramatika bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik.  
Jahić – Halilović – Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica: Dom štampe.  
Pismo – časopis za jezik i književnost (2004), br. II/1, Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Novinarski stil (mediji):  
*Dnevni avaz* (14. mart 2008, br. 577),  
*Preporod* (1. april 2008, br. 7/873);  
*FTV, Hayat, BHT1*;
- Razgovorni stil: razgovor uživo, emisije na televiziji.

---

## LITERATURA

Jahić – Halilović – Palić (2000), *Gramatika bosanskog jezika*, Zenica: Dom štampe.

Čedić, I. (2001), *Gramatika bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik.

Riđanović, M. (2003), *Totalni promašaj* (prikaz Gramatike bosanskoga jezika Dž. Jahića, S. Halilovića, I. Palića), Sarajevo: TKD Šahinpašić.

Udier, S. L. (2006), Položaj glagolskih enklitika u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika za početnike, *Lahor* – 1, Članci i rasprave, str. 61-68

## POSITION OF ENCLITICS IN BOSNIAN LANGUAGE

### Summary

In this paper, in a certain number of texts (from the literature, talkative and journalistic style), we tried to determine what is the position of enclitics in Bosnian language, especially related to the specific questions: whether it is a characteristic of Bosnian language inserting the enclitics into steady semantic compounds (name and surname, official names), and between parts congruent/noncongruent noun compounds and whether enclitics must follow the predicate if they do not follow the first stressed words in a sentence (in the first accentual entirety ).

Key words: enclitic, Bosnian language, steady semantic compounds, congruent/noncongruent attribute, predicate, accentual entirety